

з позиції захисту не тільки інтересів кредиторів, а й враховуючи серйозне становище учасників повного товариства.

Література

1. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст. 682.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
3. Шуба Б. В. Відповідальність учасників господарського товариства як засіб захисту інтересів його кредиторів (порівняльно-правовий аналіз німецького і українського права): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2005. — 20 с.
4. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой / Под ред. Т. Е. Абовой и А. Ю. Кабалкина; Ип-т государства и права РАН. — М.: Юрайт-Издат: Право и закон, 2002.
5. Шеремет О. С. Правове регулювання організації і діяльності повного товариства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Довецьк, 2006.

УДК 343.9.01

Д. О. Балобанова

ЗМІНА ПОНЯТЬ: ВІД ПОЛІТИКИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ДО ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Побудова в Україні правової держави викликає необхідність вирішення цілої низки завдань, у тому числі проблему розробки фундаментальних теоретичних понять і підходів. Серед надзвичайно широкого комплексу питань, які знаходяться у цьому ряду, одне із провідних місць займає розробка теоретичних основ протидії злочинності [1, 1].

Аналіз зазначених проблем міститься в роботах Ю. В. Бауліна, В. К. Грищука, О. І. Коробєєва, В. М. Кудрявцева, О. М. Литвака, В. В. Лунєєва, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, В. О. Тулякова, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, А. Н. Харитонова, В. І. Шакуна, О. М. Яковлева та інших провідних науковців у галузі кримінального права.

Наявність певної «кримінальної спадщини», з якою ми ввійшли в третє тисячоліття, вимагає розробки й реалізації ефективної стратегії протидії як у цілому злочинності, так і її найнебезпечнішим проявам. Ця стратегія повинна формуватися не тільки на науково обґрунтованому прогнозі розвитку кримінальної ситуації, але й враховувати реальні перспективи організаційно-правового й ресурсного забезпечення системи органів кримінальної юстиції. Дійсно, насамперед її основу повинна становити науково обґрунтована політика держави по протидії злочинності.

Протягом досить тривалого періоду історії нашої держави головна мета протидії злочинності визначалася як її викорінювання. При цьому «перекручування» поняття самої цієї ідеї, спочатку недосяжної в практичному плані внаслідок

об'єктивних причин, призвело до деформації, а згодом до повної її дискредитації в суспільстві. Тим більше, що навіть тотальний контроль і жорстка каральна політика виявилися здатними стримувати кримінальну ситуацію в ідеологічних рамках тільки тимчасово. Звільнення від цих рамок довело, що накопичення кримінального потенціалу мало місце й у жорсткій суспільній системі [2, 48].

Найпоширенішим визначенням державних зусиль по стримуванню росту злочинності й зниження її рівня довгий час залишалася «боротьба зі злочинністю». Цей термін офіційно затверджений у законах України (закон від 24.05.2007 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо боротьби з ядерним тероризмом у зв'язку з ратифікацією Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму»; закон від 20.03.2003 р. «Про боротьбу з тероризмом»; закон від 17.05.2001 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил»; закон від 18.01.2001 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією»; закон від 20.04.2000 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення боротьби з незаконним виробництвом та обігом спирту етилового, коньячного, плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів»; закон від 07.10.1997 р. «Про внесення змін до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України щодо посилення боротьби з порушеннями бюджетного законодавства»; закон від 05.10.1995 р. «Про боротьбу з корупцією»; закон від 30.06.1993 р. «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та ін.), у відомчих актах і в назвах установ. Однак давно відзначався занадто войовничий характер звучання цих слів [3, 52]. Відомий російський криміналіст Л. Є. Владимиров з цього приводу писав: «Не можна проголошувати метою правосуддя боротьбу зі злочинністю. Насправді, більш зручно та успішно можна було б вести боротьбу, якщо би злочинців фізично знищували. Але держава не воює з хворими та невихованими» [4, 82].

Крім зазначених поглядів і думок, була здійснена спроба створити «загальну теорію боротьби зі злочинністю» [8]. Однак уявляється неможливим знайти щось принципово нове в тисячолітніх пошуках засобів подолання людської гріховності. Тому зусилля вчених повинні зосередитися на наукових розробках теоретичної моделі реалізації трьох традиційних стратегій антикримінальної діяльності будь-якої держави: законодавства, його застосування й спеціально-кримінологічного попередження (з урахуванням історично сформованої криміногенної ситуації).

На рубежі 90-х років ХХ століття злочинність стала визнаватися закономірним явищем на певних історичних етапах розвитку суспільства. Відповідно більш помірно формулювалася й ціль протидії їй. Основними завданнями закріплювалися скорочення фактичного рівня й зниження міри суспільної небезпеки злочинності. Виходячи із цього, будувалася й стратегія планомірного нарощування сил і нагромадження засобів протидії злочинності, підвищення ефективності їхнього використання.

У результаті було розроблено корекцію напрямків протидії злочинності, що виходить із суворих реалій необхідності створення умов для стримування її на припустимому в суспільстві рівні. Безпосередньо спираючись при цьому на теорію вічності злочинності, влада почала констатувати необхідність не стільки боротьби, скільки контролю над злочинністю, протидії, протистояння їй [2, 48-49].

У кримінально-правовій і кримінологічній науці останніх років термін «боротьба» часто витискується словосполученням «соціальний контроль над злочинністю». На думку О. М. Яковлева, «соціальний контроль — це контроль над протиправною поведінкою, який здійснюється державними органами та інститутами громадського суспільства з метою ефективного впливу на криміногенні фактори навколишнього середовища» [5, 70].

На думку О. М. Литвака, це трохи вузьке кримінологічне тлумачення соціального контролю над злочинністю, тому що з нього випадає вплив на особу, яка вчинила злочин, тобто застосування кримінальних законів [3, 52].

Більш адекватним є тлумачення соціального контролю, запропоноване В. В. Лунєєвим, «як системи економічних, правових, ідеологічних та репресивних заходів, які спрямовані на протидію злочинності» [6, 78–80]. Більш повне визначення пропонує А. Н. Харитонов: «Заходи соціального контролю, які легітимно здійснюються компетентними державними установами з метою стримування суспільно небезпечної поведінки людей, утворюють державний контроль над злочинністю» [7, 12].

Соціальний контроль над злочинністю, що здійснює державна влада, реалізується в трьох формах, взаємозалежних між собою: 1) кримінального законодавства; 2) застосування норм КК; 3) спеціально-кримінологічного попередження злочинності й окремих злочинів [3, 53–54].

Важливе місце в цій сфері належить особливій науці — кримінальній політиці, що вивчає співвідношення каральних, адміністративно-організаційних та кримінологічних запобіжних заходів з урахуванням економічної й соціальної ситуації, одному з її видів — кримінально-правовій політиці й такому методу здійснення останньої, як криміналізація.

Політика реалізується в різних сферах життєдіяльності суспільства й у зв'язку з цим може мати різноманітну природу й спрямованість. Надзвичайно важлива сьогодні роль правової політики, тому що в сучасних умовах без неї неможливо цивілізовано й гарантовано здійснювати всі інші види політики.

Вживання терміна «політика» у цьому випадку виправдане ще й тим, що політичний підхід пронизує всі галузі соціального життя, у тому числі й сферу кримінально-правового впливу. При цьому кримінальна політика може знаходити своє відображення як у правотворчій, так і в правозастосовчій діяльності.

Розробка теоретичних основ кримінально-правової політики в науці кримінального права відноситься до числа найбільш значущих і складних проблем. Незважаючи на постійне звертання до неї дослідників, концепція кримінально-правової політики, її поняття, зміст, напрямки, пріоритети й форми реалізації трактуються по-різному, іноді діаметрально протилежно. В кінцевому результаті це не може не позначатися на рівні застосування кримінального закону.

Це, насамперед, виходить із реалізації принципу індивідуальної автономії («свобода волі»), який проявляється в кримінально-правовій забороні.

Автономність поведінки людини є найголовнішим постулатом любого теоретичного підходу к проблематиці криміналізації як методу кримінально-правової політики. Визнаючи можливість діяти вільно і неупереджено, ми презумуємо достатність правової заборони для регуляції людської поведінки. Універсальність позитивного права, як інструменту регуляції, заснована на презумпції вільного вибору людиною шляху своєї діяльності та можливості відповідати за наслідки своїх вчинків. З іншого боку, детерміністський підхід, який передбачає пов'язаність поведінки особи безліччю різнорівневих факторів, надає можливість суспільству діяти вільно і неупереджено у справі протидії злочинності як соціальному інституту. Але саме неможливість викреслення діяльності правових регуляторів індетермінаційного виду на соціальні процеси суспільства забезпечує різноманіття засобів, що застосовуються при корекції людської поведінки, та обґрунтовує існуючі напрямки здійснення кримінальної політики.

Слід виділяти кримінальну політику, що являє собою комплекс заходів з протидії злочинності, і кримінально-правову політику, що включає в себе законотворчу й правозастосовчу діяльність державної влади у сфері кримінально-правового регулювання. При цьому кримінальна політика містить у собі політику кримінально-правову, яка, визначаючи принципи кримінально-правового впливу на злочинність і принципи правозастосовчої діяльності, встановлюючи коло злочинних діянь шляхом вироблення критеріїв злочинного й караного, а також виключаючи із кола злочинних діянь із урахуванням цих критеріїв, розробляючи загальні засади призначення покарання й інших заходів кримінально-правового характеру, специфіки їхнього застосування й умов звільнення від покарання, є ядром і одночасно нормативною базою української кримінальної політики [1, 6].

Безпосередньо кримінальна політика містить у собі комплекс заходів, спрямованих на реалізацію кримінально-правового впливу. Під таким комплексом заходів варто розуміти об'єднання соціального прогресу, тобто економічного, науково-технічного й духовного розвитку країни, активної участі громадськості в протидії злочинності й безпосереднє прийняття погоджених, комплексних і взаємозалежних правових актів, що поєднують зусилля всіх галузей державної влади у вирішенні проблем протидії різним формам і видам злочинності в рамках формування правової держави.

Економічний і науково-технічний прогрес не залежить повністю від волі людей — це історична необхідність, що визначається суспільними й природними умовами. Держава може так чи інакше впливати на розвиток економіки, науки або культури. Але це не означає, що не слід визнавати соціально-економічні заходи держави важливою об'єктивною умовою протидії злочинності, тому що подолання зубожіння частини населення в Україні могло б позитивно вплинути на кримінальну статистику.

Таким чином, незважаючи на те, що проблеми соціально-економічного й культурного розвитку країни виходять далеко за кримінологічні рамки і вирі-

шення цих проблем не є єдиним способом запобігання злочинам, подолання економічної й духовної кризи в сучасній Україні, безсумнівно, сприяє протидії злочинності.

Все вищевикладене свідчить про те, що політика саме **протидії злочинності** є такою, яка найбільш повно охоплює розуміння основних засобів, за допомогою яких держава здійснює свою антикримінальну політику: 1) соціальний прогрес, тобто економічний, науково-технічний і духовний розвиток країни; 2) безпосередньо правові заходи.

Література

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — К., 2005. — 35 с.
2. Шакуп В. І. Суспільство і злочинність. — К.: Атіка, 2003. — 784 с.
3. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність: Кримінологічно-правове дослідження. — К.: Юрішком Інтер, 2005. — 280 с.
4. Владимиров Л. Е. Уголовный законодатель как воспитатель народа. — М.: Поставщик Двора Его Величества Товарищество Скороспеч. А. А. Левесоп, 1903. — 244 с.
5. Укрепление социального контроля — одна из предпосылок решения социально-экономических проблем: Материалы «круглого стола» // Государство и право. — 1999. — № 9.
6. Лущев В. В. Преступность XX века: Мировой криминологический анализ. — М.: ПОРМА, 1997. — 525 с.
7. Харитонов А. Н. Государственный контроль над преступностью. — Омск: Омский юрид. ин-т, 1997. — 239 с.
8. Зелепецкий В. С. Общая теория борьбы с преступностью: Концептуальные основы. — Х., 1994.

УДК 343.91

С. В. Дьоменко

СПІРНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСОБИСТІСТЬ ЗЛОЧИНЦЯ»

У криминологічній літературі приділяється значна увага такому важливому питанню, як вивчення особистості злочинця. Його вірне розкриття дає можливість встановити, чому конкретна людина порушила кримінальний закон. Над цією проблемою працювало багато відомих російських вчених. Зокрема, загальновідомими з цієї тематики є праці С. М. Абельцева, Ю. М. Антояна, Ю. Д. Блувштейна, П. С. Дагеля, А. І. Долгової, К. Є. Ігошева, В. М. Кудрявцева, Н. С. Лейкіної, Г. М. Міньковського, О. Б. Сахарова та багатьох інших. Не обійшли увагою це спірне питання і українські вчені: М. Ю. Валуйська, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кальман, О. М. Костенко, І. К. Туркевич та ін.

Однак і до цього часу серед вчених немає єдиної точки зору щодо визначення терміна «особистість злочинця». Це обумовлює постановку цього питання як цілі даної роботи.

У переважній більшості монографічної та навчальної літератури українських авторів застосовується термін «особа злочинця». Так у підручнику з кри-